

დამოწმებანი:

აბაევა 2013: Абаева Ф. О. *Обрядовый свадебный текст Осетии (лексика, семантика, символика)*. Владикавказ: 2013.

ანთელავა 2017: ანთელავა, ნ. *კავკასიის ხალხთა მითები და რიტუალები*. თბილისი: 2017.

ბეპიევი 2009: ბეპიევი, ნ. „ცხენშეწირვის რიტუალი და გმირის სულებში მოგზაურობის სიმბოლიკა ქართულ და ოსურ მითოში“. *შოთა რუსთაველის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტი, II საერთაშორისო სიმპოზიუმის მასალები*. თბილისი: 2009.

ელიადე 2009: ელიადე, მ. *მითის ასპექტები*. ფრანგულიდან თარგმნეს მზია ბაქრაძემ და ბელა წვერაძემ, რედაქტორი ზ. კვიციანი. თბილისი: 2009.

კალოევი 1971: Калоев Б. *Осетины*. М.: 1971.

კვიციანი 2008: კვიციანი, ზ. *ქართული ფოლკლორი*. თბილისი: 2008.

კოკოევა 2016: Кокоева А. *Этнокультурный феномен прогрессивного обряда у осетин*. Цхинвал: «республика», 2016.

ოსური თქმულებები 2009: *ოსური თქმულებები*. მასალები შეკრიბეს და წიგნი შეადგინეს ნაირა ბეპიევმა და ნინო ჰოპიაშვილმა. თბილისი: 2009.

ოსური ზეპირსიტყვიერება 2005: *ოსური ზეპირსიტყვიერება*. წიგნი შეადგინეს და ქართულ ენაზე თარგმნეს ნ. ბეპიევმა და მ. ცხოვრებოვამ. თბილისი: 2005.

ჩურსინი 1901: Чурсин, Г. *Культ мертвых на Кавказе*. 1901.

ძლიევა 2004: Дзлиева Д. М. *Динамика исторического развития свадебного музыкального фольклора Осетии*. Владикавказ: 2014.

Ana Dolidze

Georgia, Tbilisi

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Dream Making as One of the Characteristics of Modernismas in Georgian Artistic Discourse

The study of the dream phenomenon in Georgian artistic discourse is very important. The function of which in Georgian texts demands special study, as it represents provoking element of narrative structure. The goal of the research is to analyze dreamy visions in Georgian artistic texts with various perspectives; to explore the phenomenon of a dream

by uniting psychological and literary aspects.; Typological classification of dreams and Its Variations in the Creation of Georgian realist and modernist writers.

The attitude of realism as a literary direction towards the phenomenon of dreams is characterized by some peculiarities. In Georgian realism, the dream adhered to the basic principles of this direction. The 80s writer Vazha Pshavela, who also shares realistic principles, resembles 60s dreamers. Vazha-Pshavela, in contrast, has a dreamlike vision that is not only related to sleep.

Key words: Dream, Dream making, Modernism, Georgia, Artistic Discourse.

ანა დოლიძე

საქართველო, თბილისი

ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

სიზმრისქმნადობა, როგორც მოდერნიზმის ერთ-ერთი მახასიათებელი ქართულ მხატვრულ დისკურსში

ქართულ მხატვრულ დისკურსში სიზმრისეული ჩვენებების ფუნქციურ მრავალფეროვნებას მხატვრული ტექსტის სტრუქტურაში უდიდესი დატვირთვა ენიჭება. ნაშრომის მიზანია სიზმარეული ჩვენებების სხვადასხვა ასპექტით გაანალიზება ქართულ მხატვრულ ტექსტებში, სიზმრის ტიპოლოგიური კლასიფიკაცია და მისი ნაირსახეობების დადგენა ქართველი რეალისტი და მოდერნისტი მწერლების შემოქმედებაში.

რეალიზმის, როგორც ლიტერატურული მიმართულების, დამოკიდებულება სიზმრის ფენომენის მიმართ გარკვეული თავისებურებით ხასიათდება... ქართულ რეალიზმში სიზმარი დაემორჩილა ამ მიმართულების ძირითად პრინციპებს – სიზმარი, ისევე როგორც ზოგადად ლიტერატურა, საზოგადოებაზე ზემოქმედების ერთ-ერთი საშუალებაა. სიზმარი არის წმინდა რეალისტური ნარატივი, რომელიც აგრძელებს სხვადასხვა კუთხიდან პერსონაჟის ბუნების წარმოჩენას; მართალია, ის გაჯერებულია ირეალური განცდებით, მაგრამ ამგვარი განცდები ჩვეულებრივ თან ახლავს რეალურ სიზმარს. რეალისტურ მხატვრულ ტექსტში

ჩნდება სიზმრის მარკერები – ირეალური ფიქრი და მოქმედება, რაც აძნელებს მათ აღქმას, თუმცა სიზმარი არ შემოდის თავისი ბოლომდე ამოუხსნელი ინტერპრეტაციით, მისი მიზანდასახულება მკაფიო და თვალნათელია. სიზმარი გონებით ასახსნელი მოვლენაა და ზუსტად განსაზღვრავს მისი ნახვის შემდგომ განვითარებულ სიტუაციას. ის გარკვეულ ნიშანთა სისტემაა, რომელშიც თითოეული ნიშანი გვაძლევს მიმართებასა და გეზს. სიზმარი აუხდენელი ოცნების რეალიზების საშუალებაა.

ზოგადად სიზმრის სემანტიკა (თავისი ფართო გაგებით), როგორც კულტურული კონცეფტი, მოიცავს ტიპოლოგიურად მსგავს მოვლენებს (წინასწარმეტყველებებს, ხილვებს, ოცნებას, პროგნოზს და ა.შ.). ეს მოვლენები მხატვრულ ტექსტში ნარატიული სტრუქტურის მაპროვოცირებელი ელემენტებია. **წარმოსახვითი ფიქრი იგივე „კონტროლირებადი სიზმარია“**, ამიტომ სიუჟეტის განვითარებაში მას ისეთივე მნიშვნელობა ენიჭება, როგორც სიზმარს.

80-იანი წლების მწერალი ვაჟა-ფშაველა, რომელიც ასევე რეალისტურ პრინციპებს იზიარებს, სიზმრის ასახვის თვალსაზრისით ემიჯნება 60-იანელებს. ვაჟა-ფშაველას შემოქმედებაში სიზმარი ორი ფორმით გვხვდება: როგორც რეალისტური და არარეალისტური ტექსტი. რეალისტური ხასიათის ტექსტებში სიზმრი ბუნებრივად აღწერილი და შეესაბამება ნამდვილი სიზმრის სპეციფიკას. სიზმრის რეალისტურ ტექსტში ვგულისხმობთ ისეთ სიუჟეტს, რომლის ნახვა სწორედ სიზმარშია შესაძლებელი და რომელიც გამოწვეულია გარკვეული ყოფითი მოვლენების და მათზე ფიქრის შედეგად. ასეთი სიზმრებია: მთის წყაროს სიზმარი მოთხრობიდან „მთის წყარო“, როცა არაცნობიერი პროცესი ემსახურება ცნობიერის გააქტიურებას; ბაგრატ ზახარაძის სიზმარი მოთხრობიდან „ბაგრატ ზახარაძის სიკვდილი“, როცა სიზმარი გვეხმარება მთავარი პერსონაჟის სახის გახსნაში; დედა და შვილი მტრედების სიზმრები მოთხრობიდან „მტრედები“, როცა სიზმრის შინაარსი რეალური შიშით არის განპირობებული; თედეს სიზმარი მოთხრობიდან „წისკვილი“, როცა სიზმარი წარმოადგენს პერსონაჟისთვის მიწინააღმდეგე მოწოდებებს; მონადირე გიგოლას სიზმარი მოთხრობაში „დათვი“, როცა სიზმარი წინასწარმეტყველება მომავლისა; „ზაფხულის სიზმრები“, როცა სიზ-

მარი დამოკიდებულია პერსონაჟის გუნება-განწყობის ცვალებადობაზე და ა.შ.

მეორე ტიპის სიზმრები მისტიკურ-ალეგორიული შინაარსისაა. მათში მწერლის მიზანი დგას პირველ პლანზე და შემდგომ – სიზმრის სპეციფიკა. ასეთებია: „მთიელის უბედურება“, რომელშიც საიქიოს წასული მამა იმ ქვეყნიდან მიუთითებს ოჯახს ამქვეყნიურ ვალზე; „საახალწლო სიზმარი“, როდესაც სიზმრის პერსონაჟად ზეციური არსება გვევლინება და სიზმრის ტექსტის ახსნაც ბოლომდე არ არის შესაძლებელი არც ალეგორიით და არც სიმბოლოთი; „მოჩვენება“, რომელშიც ერთდროულად მოქმედებენ გარდაცვლილი მეომრები, ბოროტი სული და სიცოცხლის მომნიჭებელი ზეციური მოხუცი; „მოჩვენება“, რომელშიც მწერალი ჭეშმარიტებას არარეალისტურ გარემოში, ხილვის დროს, შეიგრძნობს.

ასევე აღსანიშნავია, რომ სიზმრის ტექსტი არ არის დამოკიდებული მოთხრობასა თუ ლექსში გამოყენებულ ლიტერატურულ მეთოდზე. შესაძლებელია რეალისტურ ნაწარმოებში სიზმრის არარეალისტური ტექსტის არსებობა (მაგ., მოთხრობაში „მთიელის უბედურება“) და პირიქით, არარეალისტურში – სიზმრის სრულიად რეალისტური ტექსტი (მოთხრობაში „წისქვილი“ თედეს სიმარი).

ვაჟას პოეზიაში სიზმრის ტექსტებზე დაკვირვებამ წარმოაჩინა ის სიახლე, რომლითაც რეალისტურ თვალთახედვაზე მდგარი ვაჟა ემიჯნება 60-იანელებს. ვაჟა ინტერესდება ადამიანის სულიერ სიღრმეში მიმდინარე პროცესებით, რომლებიც განსაკუთრებით სიზმარში წარმოჩნდება; სამყარო ვაჟა-ფშაველას შემოქმედებაში მხოლოდ ამქვეყნიური რეალობა როდია, ის იმ ქვეყნისგანაც შედგება და მისი მთლიანობაში შეცნობა მხოლოდ ლოგიკით არ არის შესაძლებელი. სიზმარიც ვაჟასთვის რეალობაა, ოღონდ მხატვრული; მას ესთეტიკური ფუნქცია აქვს და არა რწმენითი. ის არალოგიკურია და ამიტომაც ვერ თავსდება რეალისტურ ჩარჩოებში. სიზმარი, როგორც არაცნობიერის გამოვლინება, ირაციონალისტური ფილოსოფიური აზრის ლიტერატურულ გამოხატვას ემსახურება. ლოგიკურის საპირისპიროდ ინტუიციური შემეცნებაა ირაციონალიზმისა და მოდერნიზმის ერთ-ერთი მთავარი ნიშანი. მითის გამოყენება არატრადიციული გა-

გებით, მისი „ლიტერატურული ორგანიზება“ მოდერნისტულ ლიტერატურაში მითის ახალი ფუნქციის წარმომჩენია. ამგვარი ტენდენცია ჩანს ვაჟას შემოქმედებაშიც. სიზმარი თავისი მხატვრული სტრუქტურით (ზღაპრულობით, მრავალჯერადობით, იდუმალებით, ქვეტექსტურობით, შენიღბულობით, ცენზურით) ჰგავს მითის მხატვრულ სტრუქტურას. ვაჟა-ფშაველასთან, რეალისტებისაგან განსხვავებით, გვხვდება სიზმრისქმნადობაც, მისი ლიტერატურული ორგანიზება. სიზმრისქმნადობა არ არის მხოლოდ ძილთან დაკავშირებული. ვაჟასთან ის არის სიზმარი ფიქრში (გონებაში). მხედველობაში გვაქვს ალუდას ე.წ. ფიქრები მუცალისა და მისი ძმის მოკვლის შემდომ – სისხლში ქორწილი, სისხლში ლოგინი და ა.შ. აქედან გამომდინარე, ვაჟა-ფშაველას შემოქმედებასაც უკავშირებენ მოდერნიზმს და მწერლისეული სამყაროს წვდომის ერთ-ერთ საშუალებად სწორედ ირაციონალური სამყაროს მისტიკურ-ალეგორიულ აღქმასა და მითის გადაზარებას მიიჩნევენ. ვაჟა-ფშაველას შემოქმედებისადმი ამგვარი მიდგომა საშუალებას აძლევთ მკვლევართ მისი შემოქმედებითი იდეალები დაუკავშირონ მე-19 საუკუნის ევროპულ აზროვნებაში მკვეთრად გამოხატულ ტენდენციას, რომელიც ინტელექტის, გონების როლის გაუფასურებას და არაცნობიერი შემეცნების უპირატესობას ქადაგებს, რაც მოდერნიზმის დასაყრდენი აღმოჩნდა.

ვაჟა-ფშაველას შემოქმედებაში განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს ალუდა ქეთელაურის სიზმარს პოემიდან „ალუდა ქეთელაური“. ალუდა ქეთელაურის სიზმარი როგორც სტრუქტურით, ასევე მხატვრული ფუნქციით სრულიად განსხვავდება თავად მწერლის შემოქმედებაში არსებული სიზმართა ტექსტებისგან. ვაჟა ამ კონკრეტულ პოემაში იმდენად ზუსტად განსაზღვრავს და იყენებს სიზმრის მარკერებს, რომ ძნელი ხდება მისი დაკავშირება რეალობასთან და ავტორის პოზიციის მაშინვე განსაზღვრა. სიზმრის ცენზურა ისეთ შენიღბვას სთავაზობს მკითხველს, რომ თუ არა ფსიქოანალიზი, თუ არა კოლექტიური ცნობიერებისა და მითოლოგიის მოხმობა, ის ვერ მიხვდება პერსონაჟის უმძაფრეს განცდებს. სიზმრის ფუნქცია იმდენად დიდია ამ შემთხვევაში, რომ მისი გაცნობიერება იწვევს პიროვნების ფერიცვალებას. მსგავსი დატვირთვა არ ჰქონია სიზმარს 60-იანი წლების რეალისტურ მხატვრულ ტექსტებში და არც შემდგომ.

აღსანიშნავია ის ფაქტიც, რომ ვაჟას შემოქმედებაში გვაქვს ისეთი ტექსტებიც, რომლებშიც რეალობაში სრულდება სიზმრი-სეული პრინციპი – უნდა და არ შეუძლია, უნდა და ძალა არ ყოფნის, პერსონაჟი სიზმარში ფხიზლდება (ლექსი „სიზმარი“). რეალობის სიზმრის ფუნქციით წარმოდგენა მიგვანიშნებს იმ ფაქტზე, რომ ვაჟა აზროვნებით სცილდება რეალიზმის ფარგლებს. და ეს ყველაზე მეტად ისეთ ნაწარმოებებში წარმოჩნდება, რომლებშიც წამყვანი ადგილი უჭირავს სიზმარს. მწერალი სხვადასხვა ნიუანსით ცდილობს, ზღვარი წაშალოს სიზმარსა და რეალობას შორის, რაც მოდერნისტული ტექსტის დამახასიათებელი ნიშანია.

ვაჟას შემდგომი თაობა, ევროპულ კულტურას ნაზიარები ქართველი მწერლები იწყებენ მოდერნიზმისთვის ტიპური თემების ათვისებას და დამუშავებას, ეცნობიან მის თეორიულ პრინციპებსაც. კ. გამსახურდია სიზმრის ტექსტში ყურადღებას ამახვილებს ირეალურ სამყაროში გადასვლის პროცესზე, რომელსაც „მისტიკური გარინდების ჟამს“ ან „ორძილს“ უწოდებს. მწერლის ლინგვისტური მიეზებიდან მომდინარეობს აზრი, რომ „ადამიანური ლექსიკონი ძალიან ღარიბია. ძილსა და სიცხადეს, სიკვდილსა და სიცოცხლეს, ბნელსა და ნათელს შორის კიდეც არის რაღაც მესამე“ (გამსახურდია 1961: 868) და მას შემოაქვს ახალი სიტყვა – ორძილი, რომლითაც სწორედ მდგომარეობას – ცხადის სიზმარში, რეალურის ირეალურში გადასვლის მომენტს – გამოხატავს. სიზმარის არარეალისტური ნარატივით მწერალი მკითხველის ფანტაზია-აზროვნებას სიმბოლოსა და ნიშნის ამოცნობისკენ წარმართავს. ის სიზმარს მითოსური ელემენტებითაც ტვირთავს და მათ მხატვრულ ინტერპრეტაციას გვთავაზობს. თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ სიზმრის როლი კონსტანტინე გამსახურდიას ნაწარმოებში იცვლება ქრონოლოგიურად. თუ მოღვაწეობის დასაწყისში მწერალი მოდერნისტია, შემდგომ პერიოდში რეალიზმის პრინციპებს ადგება და უფრო შემდგომ ე.წ. „სოციალისტური რეალიზმის“ იდეებსაც ქადაგებს. ამიტომ მის რომანებში ქრონოლოგიის მიხედვით არსობრივი ცვლილებებია ასახული და სიზმრის ტექსტი ამის ნათელი დადასტურებაა. „მისტიკური გარინდების ჟამი“ მის პირველ რომანში – „დიონისოს ღიმილშია“ ასახული. მწერალი თავის პერსონაჟს დანტეს გზას სთავაზობს და სწორედ ძილფხიზლობის დროს გადაჰყავს ის

ჯოჯოხეთში. იმქვეყნიური მიჯნის გადალახვა უფსკრულში სრიალით ხდება, რაც ითვალისწინებს პერსონაჟის – სავარსამიძის – ბუნებას და გამსახურდიას ინდივიდუალიზმზე მიგვიბრუნებს. სიზმრის მხატვრული ასახვის თავისებურებათა წარმოჩენით კონსტანტინე გამსახურდია სხვა რომანებშიც ბოლომდე ვერ ეტევა რეალიზმის ჩარჩოებში და მოდერნისტულ ბუნებას ამჟღავნებს.

გრ. რობაქიძე, როგორც ვაჟა და როგორც კ. გამსახურდია, ქმნის სიზმარს და ახდენს მის ლიტერატურულ ორგანიზებას. „სიზმრისქმნადობაც“ რობაქიძესთან არ არის მხოლოდ ძილთან დაკავშირებული პროცესი. ის თვალთა, აბორგილი ყოფნაა სიზმარსა თუ ბურანში და ძალიან ჰგავს კონსტანტინე გამსახურდიას „ორძილს“ და ვაჟა ფშაველას „ფიქრში სიზმარს“. ასეთი სიზმრის მიზანი ორად გაყოფილი სამყაროს აღქმა – რეალურისა და მის მიღმა არსებულის.

სიზმრისქმნადობისათვის დამახასიათებელია შემდეგი: **სიზმარი გონებაში იქმნება.** ის ფიქრია ან გახსენება, ან შეიძლება იმ განუსაზღვრელი მდგომარეობის ნაყოფი, როდესაც **ირეალობასა და რეალობას შორის ზღვარის გაგლება არ ხერხდება, ირეალური რეალურის ნაწილი ხდება.** ამ ყოველივეს წარმოჩენა მითოსური მოდელის გარეშე შეუძლებელია. რობაქიძესთან შეცნობა სიცხადე-ზმანეულის ზღვარზე ხორციელდება; ეს პროცესი ადამიანის გაორებით იწყება, სიზმრის ბნელეთში ხდება როგორც შეცნობის გააქტიურება (ადამიანის ერთი ნაწილი შეიცნობს მეორეს), ასევე თავდავიწყებაში გადასვლა; თავდავიწყების დროს ადამიანი უარს ამბობს თავის თავზე, უკან იტოვებს „განვლილ“ ცხოვრებას და ხელახლა იბადება, გაორებული მთლიანდება.

სიზმრის მოდერნისტული აღქმის თვალსაჩინო მაგალითია დემნა შენგელიას რომანი „სანავარდო“. ნაწარმოების რთული სტრუქტურა – სხვადასხვა შრე, პლანი, სახე, მონაცვლეობა მატერიალურისა და წარმოსახვითის, მითის ორშრიანი წარმოდგენა ტექსტში დამთავრებულ და სრულ სურათს ქმნის შემაკავშირებელი ტექსტის – სიზმარ-ზმანების მეშვეობით. რეალურ-მითიურ-ემოციურ-პრობლემატურ მრავალსახეობრივი მხატვრული სამყარო ერთ მთლიან ცოცხალ ორგანიზმად წარმოდგება სწორედ სიზმრის მეშვეობით.

კონსტანტინე გამსახურდიას, დემნა შენგელაიასა და გრიგოლ რობაქიძის შემოქმედებათა ანალიზით ჩანს, რომ ქართველი მწერლები მე-20 საუკუნის დასაწყისში ფეხდაფეხ მიჰყვებოდნენ ევროპულ ლიტერატურულ პროცესებს, რითაც ქართულ კულტურას ევროპულის გვერდით აყენებდნენ. მოდერნისტული ტენდენციების გამოსახატავად ისინი იყენებდნენ სიზმარს, როგორც მხატვრული გამოსახვის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ხერხს და მისი მიმველობით ახერხებდნენ სათქმელის იდეალისტურ გააზრებას.

დამოწმებანი:

გამსახურდია 1961: გამსახურდია, კ. *რჩეული თხზულებანი, რვატომეული*. ტ. V, თბილისი: გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“.

ვაჟა-ფშაველა 1968: ვაჟა-ფშაველა. *თხზულებათა სრული კრებული ათ ტომად*. თბილისი: გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“.

რობაქიძე 1988: რობაქიძე გ. *გველის პერანგი*. ფალესტრა. თბილისი: გამომცემლობა „მერანი“.

რობაქიძე 1991: რობაქიძე გ. *ჩაკლული სული*. თბილისი: ფირმა „ივერია“.

რობაქიძე 2013: რობაქიძე გ. *3 რომანი*. თბილისი: გამომცემლობა „არტანუჯი“.

შენგელაია 1983: შენგელაია დ. *რჩეული*. თბილისი: გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“.

წერეთელი 2010-2015: წერეთელი ა. *თხზულებათა სრული კრებული ოც ტომად*. თბილისი: გამომცემლობა „საქართველოს მაცნე“.

ჭავჭავაძე 1987: ჭავჭავაძე ი. *თხზულებათა სრული კრებული ოც ტომად*. პოეზია. თბილისი: გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“.

Sophio Totibadze

Georgia, Tbilisi

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Gender Stereotypes as Represented in Literary Fairy Tales in Georgian and European Societies

Due to their sociolinguistic nature, fairy tales are frequently utilized to express the issues troubling the community in the period of their creation. Following the rise in popularity of gender studies, fairy tales and the issues of gender (in)equality attract the attention of linguists.